

Αξιοποιώντας τις θεωρίες της Κοινωνικής Ψυχολογίας σε πολλαπλά πεδία έρευνας και εφαρμογών

Λειτουργίες των ΚΨ θεωριών
Χαρακτηριστικά των ΚΨ θεωριών
Παραδείγματα εφαρμογών

ΨΧ78: Εφαρμοσμένη Κοινωνική Ψυχολογία
Χειμερινό εξάμηνο 2024-2025
Βασίλης Παυλόπουλος
Τμήμα Ψυχολογίας ΕΚΠΑ

Λειτουργίες των θεωριών της Κοινωνικής Ψυχολογίας

- **Οργανώνουν** το υλικό που προκύπτει από την περιγραφή (συστηματική παρατήρηση, εμπειρικά δεδομένα) κατά τρόπο που αναδεικνύει τη φύση των συσχετίσεων μεταξύ των υπό μελέτη φαινομένων.
- **Κατευθύνουν** την έρευνα για τη μελέτη νέων, ανεξερεύνητων συσχετίσεων μεταξύ ήδη γνωστών φαινομένων.
- Παρέχουν το υπόβαθρο για τον σχεδιασμό **παραεμβάσεων** με σκοπό την αντιμετώπιση κοινωνικών προβλημάτων.

Χαρακτηριστικά των θεωριών της Κοινωνικής Ψυχολογίας

- Το **φάσμα των φαινομένων** που επιχειρούν να εξηγήσουν (π.χ. θεωρίες μέσου ή μικρού βεληνεκούς).
- Το **εύρος των κοινωνικών ομάδων** για τις οποίες ισχύουν (π.χ. οικογενειακές, πολιτισμικά συγκεκριμένες, εστιασμένες σε ιδιότητες όπως το φύλο ή άλλοι δημογραφικοί παράγοντες).
- Η **διαψευσιμότητα**, δηλ. η δυνατότητα ελέγχου για την αποδοχή ή απόρριψή τους με την επιστημονική μέθοδο.
- Η **οικονομία**, δηλ. η δυνατότητα ερμηνείας των φαινομένων με τον μικρότερο δυνατό αριθμό παραδοχών/προτάσεων.

Παράδειγμα – Η θεωρία της λογικής πράξης

- Οι ανασκοπήσεις των πρώτων ερευνών έδειξαν ότι η συνάφεια μεταξύ ατομικής στάσης και εκδηλούμενης συμπεριφοράς είναι συνήθως μηδενική ή πολύ μικρή (Wicker, 1969).
- Η αποτυχία αυτή οφειλόταν είτε στο ότι τα επίπεδα εξειδίκευσης της στάσης και της συμπεριφοράς ήταν διαφορετικά, είτε στο ότι αγνοήθηκε η διαμεσολάβηση περιστασιακών και κοινωνικών παραγόντων.
- Έτσι, αναπτύχθηκαν εξηγητικά μοντέλα που θεωρούν τη συμπεριφορική πρόθεση ως «λογική» διεργασία, δηλ. ως αποτέλεσμα γνωστικής επεξεργασίας.

Προσδιοριστικοί παράγοντες της συμπεριφορικής πρόθεσης

- Σύμφωνα με τη Θεωρία της Λογικής Πράξης (Ajzen & Fishbein, 1980. Fishbein & Ajzen, 1975), η πρόθεση για εκδήλωση μιας συμπεριφοράς είναι συνάρτηση:
 - των ατομικών στάσεων και επιθυμιών,
 - του υποκειμενικού κοινωνικού κανόνα, δηλ. των προσδοκιών των σημαντικών άλλων,
 - του προσλαμβανόμενου ελέγχου πάνω στη συμπεριφορά (Θεωρία της Προσχεδιασμένης Συμπεριφοράς, Ajzen, 1991).

$$\text{ΣΥΜΠ.ΠΡΟΘ} = \beta_1(\text{ΣΤΑΣΗ}) + \beta_2(\text{NORMA}) [+ \beta_3(\text{ΕΛΓΧ})]$$

Εφαρμογές – παρεμβάσεις

- Οι παρεμβάσεις συνήθως απευθύνονται σε εθελοντές ή, αλλιώς, σε άτομα που *προτίθενται* να αλλάξουν συμπεριφορά. Ωστόσο, συχνά είναι εξίσου σημαντική η μεταστροφή της συμπεριφορικής πρόθεσης.
- Η θεωρία της Λογικής Πράξης είναι χρήσιμη για τον εντοπισμό των δυσλειτουργικών πεποιθήσεων που χρειάζεται να αλλάξουν.
- Εφαρμογές στην υγεία–πρόληψη (Godin & Kok, 1996), τη θετική κοινωνική συμπεριφορά (Greenslade & White, 2005), την καταναλωτική και πολιτική συμπεριφορά (Cooke & Sheeran, 2004), κ.ά.

Τρόποι εφαρμογής της θεωρίας

- Χρήση της θεωρίας κατά τον σχεδιασμό μιας παρέμβασης (π.χ. διαμόρφωση του περιεχομένου των μηνυμάτων ή του τύπου των δράσεων).
- Μέτρηση βασικών παραμέτρων της θεωρίας ως μεταβλητών διαμεσολάβησης ή δεικτών έκβασης.
- Αξιοποίηση της θεωρίας για την ερμηνεία της αλλαγής στην πρόθεση ή τη συμπεριφορά.
- Πρόβλεψη του αριθμού συμμετεχόντων και του ποσοστού απωλειών κατά την εφαρμογή μιας παρέμβασης.

Τεχνικές παρέμβασης

- Το **περιεχόμενο** των παρεμβάσεων αναφέρεται σε: παροχή πληροφοριών, κοινωνική επιρροή (τεχνικές πειθούς), απόκτηση ή άσκηση δεξιοτήτων, μάθηση μέσω παρατήρησης, κοινωνική στήριξη, στοχοθεσία, κ.ά.
- Ως προς τη **μορφή**, οι τεχνικές περιλαμβάνουν: έντυπο, ηχητικό, οπτικό ή οπτικοακουστικό υλικό, παροχή οδηγιών, βιωματικές ασκήσεις ή εκπαιδευτικές συνεδρίες, κ.ά.
- Ως προς τη **μέθοδο/διαδικασία**, οι παρεμβάσεις έχουν τη μορφή πειραματικού σχεδίου (πειραματική ομάδα και ομάδα ελέγχου), επαναληπτικών μετρήσεων κατά τη διάρκεια (διαχρονικά σχέδια) ή μετά την παρέμβαση (αξιολόγηση ανθεκτικότητας αλλαγής).

Αποτελεσματικότητα της θεωρίας της λογικής πράξης

- Σε ανασκόπηση 24 παρεμβάσεων στον τομέα της υγείας-πρόληψης, οι Hardeman et al. (2001) διαπιστώνουν:
 - Σχεδόν οι μισές από τις παρεμβάσεις που παρείχαν στοιχεία, ανέφεραν αλλαγή στη συμπεριφορική πρόθεση. Περίπου τα 2/3 των παρεμβάσεων παρείχαν ενδείξεις για αλλαγή στη συμπεριφορά.
 - Γενικά, το μέγεθος της επίδρασης της Θεωρίας της Λογικής Πράξης κυμάνθηκε από χαμηλό έως μέτριο.
- Σε ανασκόπηση 185 ερευνών, οι Armitage και Conner (2001) αναφέρουν ότι η Θεωρία της Λογικής Πράξης προέβλεψε 27% της συμπεριφοράς και 39% της πρόθεσης.

Αποτελεσματικότητα της θεωρίας της προσχεδιασμένης συμπεριφοράς

- Έλεγχος της θεωρίας της προσχεδιασμένης συμπεριφοράς σε μετα-ανάλυση 123 παρεμβάσεων έδειξε μέτρια μεγέθη επίδρασης (0,50 για την αλλαγή της συμπεριφοράς και 0,14-0,68 για την αλλαγή των προβλεπτικών παραγόντων της συμπεριφοράς) (Steinmetz et al., 2016).
- Παρομοίως, μέτρια μεγέθη επίδρασης με αξιοσημείωτο εύρος διακύμανσης της αποτελεσματικότητας της θεωρίας έχουν βρεθεί σε μετα-αναλύσεις αναφορικά με τη μείωση των ριψοκίνδυνων σεξουαλικών συμπεριφορών (47 έρευνες, Tyson et al., 2014), την τήρηση της θεραπείας σε χρόνια ασθενείς (27 έρευνες, Rich et al., 2015) και την πρόβλεψη του θηλασμού (10 έρευνες, Ches et al., 2016), μεταξύ άλλων.

Συμπεράσματα

- Η Θεωρία της Λογικής Πράξης χρησιμοποιείται για την πρόβλεψη της πρόθεσης και για τη μέτρηση της συμπεριφορικής αλλαγής.
- Οι μέθοδοι που συνδέονται κυρίως με τη Θεωρία της Λογικής Πράξης αφορούν σε γνωστική επεξεργασία (τεχνικές πειθούς, παροχή πληροφοριών).
- Η αποτελεσματικότητα της θεωρίας σπάνια μπορεί να αποτιμηθεί με ασφάλεια, καθώς δεν δίνονται επαρκή στοιχεία, τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά.
- Η χρησιμότητα της θεωρίας αφορά κυρίως στη μελέτη της πρόθεσης για συμμετοχή και των γνωστικών στοιχείων που χρειάζεται να αλλάξουν.

Γενικά συμπεράσματα

- Η θεωρητική θεμελίωση μιας παρέμβασης δεν είναι αυτονόητη. Οι Prestwich et al. (2014), σε μετα-ανάλυση 140 παρεμβάσεων διαπίστωσαν ότι μόνο 56% ανέφεραν συγκεκριμένο θεωρητικό υπόβαθρο.
- Η αποτελεσματικότητα των θεωρητικών μοντέλων δεν ελέγχεται συστηματικά στις παρεμβάσεις, ενώ συχνά δεν διαφέρει από την αποτελεσματικότητα παρεμβάσεων χωρίς θεωρητική βάση.
- Η παραπάνω διαπίστωση δεν μειώνει τον ρόλο των ΚΨ θεωριών στις παρεμβάσεις, αλλά αναδεικνύει την αδυναμία των ερευνητών να τις εντάξουν στον σχεδιασμό τους και να τις αξιολογήσουν με έγκυρο και αξιόπιστο τρόπο.